

FUNȚIILE MODALIZATORULUI ADVERBIAL *POATE* ÎN DISCURSURILE PREȘEDINTELUI TRAIAN BĂSESCU

LAS FUNCIONES DEL ADVERBIO MODAL *POATE* EN LOS DISCURSOS
DEL PRESIDENTE DE ESTADO TRAIAN BĂSESCU

(Resumen)

La función del adverbio modalizador *poate* es estrictamente epistémica (Zafiu 2006: 479) y expresa la idea general de posibilidad, de verdad de un hecho o de una afirmación al menos en uno de los mundos posibles, subordinados al universo de las creencias (Tuțescu 2005:17). Por lo tanto, el carácter posible de un hecho no expresa ni su condición de verdad, ni la de falsedad (ya que confirma la existencia, la validez de los dos valores en igual medida), no representa un rasgo intrínseco de las cosas, sino el límite del conocimiento humano. Si este modalizador expresa en la comunicación del día a día la reserva del hablante, su método de anunciar la eventualidad de unos errores y de disculparse indirectamente o la eventualidad de un acontecimiento menos deseado, el uso de este adverbio en un discurso político se convierte en una estrategia utilizada en la justa medida para no afectar la credibilidad del orador, su faz positiva, accesible al auditorio (ya que se supone que un político debe estar seguro de sus informaciones y de este modo inspirar confianza al público, pero también mostrarse precavido en el caso de que no posee una información segura).

El presidente de Rumania Traian Bănescu utiliza este modalizador en varias situaciones: para hacer una autoevaluación, mostrándose dispuesto a reconocer sus errores, si existen, pero también a ofrecer argumentos por su conducta; para anticipar posibles reacciones o preguntas de parte de los ciudadanos o de los adversarios y, también, para contestar a estas dudas con antelación; para ironizar a los adversarios políticos, ofreciendo falsas circunstancias atenuantes y fingiendo la justificación de su comportamiento; para introducir opiniones que, aparentemente, somete al debate público, aunque es obvio que los ciudadanos están de acuerdo con estas consideraciones, ya que se trata de proteger los intereses comunes; para introducir

estructuras que, aunque no contienen verbos deónticos, intentan inculcar una actitud o una reacción en el auditorio, a base de juicios de valor.

El hecho de haber recurrido a este modalizador muestra más que la reserva hacia la verdad que está introduciendo, o más que la idea de posibilidad: es la intención de hacer aceptable una idea, de influir y de convencer el auditorio.

Por consiguiente, el modalizador *poate* no se utiliza para poner en duda o para mostrar la distancia del orador hacia una información, sino más bien para expresar la adhesión del presidente a una idea que está, aparentemente, sometiendo a la opinión pública.

Cuvinte-cheie: modalitate, epistemic, adverb, analiză de discurs.

Palabras clave: modalidad, epistémico, adverbio, análisis de discurso.

Introducere

În acest articol ne propunem să stabilim cele mai frecvente funcții semantico-pragmatice ale adverbului modalizator epistemic *poate* în discursurile și interviurile lui Traian Băsescu din perioada 10 martie 2005 – 21 ianuarie 2014. Pentru aceasta, vom consemna câteva aspecte teoretice privitoare la modalitatea epistemică și la adverbul *poate*. De asemenea, vom face referire la funcțiile acestui adverb într-o serie de situații reprezentative, care depășesc semnificația non-factivă tipică a acestuia, integrându-se astfel în sfera actelor de vorbire indirecte (J.Searle, 1975:59-82). Posibilitatea de realizare a acestui tip de acte de vorbire este justificată prin caracterul de modalizator al adverbului, deci prin apartenența acestuia la o categorie pragmatico-semantică privind atitudinea enunțiatorului manifestată în limbaj, deci la o componentă a cărei semnificație nu poate fi captată exclusiv prin analiza semantică a mijloacelor lingvistice folosite, ci care depinde de o serie de factori extralingvistici.

Rolul modalizatorilor este de a arăta, pe de o parte, atitudinea vorbitorului, gradul de implicare, adeziunea sau distanța acestuia față de informația conținută în enunț (în cazul modalității epistemice), sau încercarea acestuia de a determina o atitudine, o reacție în ascultători (modalitatea deontică). Diferența se manifestă prin orientarea primei modalități predominant către vorbitor, iar a celei de a doua către ascultător, conform lui Bybee și Pagliuca, Bybee și Fleischman (apud Papafragou, 2000:4).

Pentru C. Smith (2003:165), clasificarea tipurilor de modalitate se face în funcție de două cuvinte cheie – necesitate și posibilitate - termeni care evocă originile modalității în logică: „Strictly speaking, modality has to do with necessity and possibility: modal forms express the necessity or possibility of

a proposition”. Pentru Papafragou, (idem:3) atât deonticul, cât și epistemicul se caracterizează prin expresia posibilității și a necesității, numai că modalitatea deontică exprimă perspectiva agentului responsabil, în timp ce modalitatea epistemică provine din construcții inferențiale.

Pentru Palmer (1986, apud Croitoru 2002:12), diferența dintre modalitatea epistemică și cea deontică, văzute ca două produse ale limbajului, este că prima înfățișează limbajul ca manifestare a gândirii, iar a doua arată capacitatea limbajului de a determina acțiuni.

Opinia lui Michael Perkins (1983, apud I. Ștefănescu, 1988: 406-407) coincide cu cea anterioară mai ales în privința modalității epistemice, exprimând încercarea de interpretare a lumii înconjurătoare prin legile rațiunii umane, în timp ce modalitatea deontică face trimitere la legile instituționale și sociale.

Modalitatea este o categorie semantico-pragmatică „fundamental subiectivă” (*Gramatica Limbii Române*, vol II, 2008:703), dar prezența evidentă a *eului* enunțiator în persoana verbului, de pildă, se manifestă într-un grad mai mic sau mai mare, chiar ca o „aparentă obiectivizare” (ibidem): dacă expresii epistemice precum *cred*, *sunt sigur* arată în mod clar cine este emisorul unei opinii și adeziunea clară a vorbitorului față de o afirmație, în cazul modalizatorilor precum *se pare*, *e sigur*, enunțiatorul ia distanță față de afirmație, responsabilizând „condițiile exterioare” (ibidem) sau opinia publică. Aceste „strategii diferite ale locutorului” (ibidem) implică credibilitatea mai mare sau mai mică acordată opiniei individuale, autoritatea de care se bucură vorbitorul, prestigiul pe care îl capătă o opinie dacă este împărtășită de un grup.

În discursurile și intervențiile politicianilor, la fel ca în vorbirea cotidiană, se manifestă ambele tipuri de modalități: cea epistemică are rolul de a exprima adeziunea sau rezerva politicianului față de un set de idei, opinii, valori, programe, în timp ce modalitatea deontică este menită să determine o anumită acțiune din partea ascultătorilor (votul, susținerea, respingerea adversarilor).

Adezea, modalitatea epistemică este folosită în structura frazei înaintea modalității deontice (ordinea cea mai frecventă – idem:726) tocmai pentru a diminua impactul negativ al unei formulări imperative, interpretabilă ca un exces de autoritate. Astfel, un verb epistemic care introduce sugestia vorbitorului în privința beneficiilor unei acțiuni reproduce structura unei minime argumentări (*cred că, în mod sigur*) și constituie o strategie argumentativă de tip *hedging* mult mai subtilă și, astfel, mai eficientă decât modul imperativ sau verbe cu semnificație deontică precum *a trebui* (Ionescu-Ruxăndoiu, 2009:275).

Conceptul de *hedge* (limită, rezervă, *scut*) - atitudini adoptate de vorbitor față de informația conținută în frază, și conceptul de modalitate (mai precis, de modalitate epistemică) se suprapun sau se includ mai mult sau mai puțin

în funcție de context și de semnificația acestor elemente (Vázquez și Giner, 2008:172), ambele fiind manifestări ale subiectivității conform lui White (2003:259). Strategia de tip *hedging* implică o diminuare sau o lipsă a responsabilizării (*lack of commitment*, Vázquez și Giner, idem:173), o încercare de a evita respingerea, refuzul, critica sau acuzațiile: „The function of hedges is to reduce the risk of negation. Thus, it can be claimed that, in all communication, while showing deference to the addressee, the speaker or writer also tries to protect him/herself from potential anger, contempt or other humiliation on the part of the addressee” (Hübler, 1983, apud idem:177).

Modalitatea epistemică

Conform Gramaticii Limbii Române (idem:707-718), modalitatea epistemică include „evaluarea sau judecata cognitivă” (modalitatea epistemică propriu-zisă) și evidențialitatea, termen calchiat din englezescul *evidentiality* (Zafiu, 2002:127), prin care se arată sursele cunoașterii (inferența, percepția personală a vorbitorului sau informațiile preluate de la ceilalți).

Modalitatea epistemică propriu-zisă evaluează gradul de adevăr al unei propoziții printr-o serie de „valori intermediare” (Gramatica Limbii Române, idem:707), situate între incertitudine și imposibilitate. Acești marcatori nu reflectă neapărat gradul de realitate sau de certitudine a unui eveniment în sine, ci subiectivitatea, atitudinea enunțiatorului față de valoarea de adevăr a acestora. În cazul modalității epistemice propriu-zise, ierarhizarea gradului de certitudine include imposibilitatea, posibilitatea, incertitudinea sau certitudinea, nuanțe care se pot manifesta prin verbe, expresii verbale, adverbe, moduri sau intonație.

De exemplu, din perspectivă semantico-pragmatică, verbul *a crede* exprimă un grad de certitudine mai redus față de *a ști*, întrucât primul redă doar atitudinea vorbitorului (deci o opinie singulară, individuală), pe când *a ști* face trimitere la adevărurile îndeobște cunoscute, validate de societate sau de practică: „À la différence de *savoir*, la *croissance* suppose la raison de croire. Si le *savoir* s'impose d'une certaine manière, la *croissance* se construit sur telle ou telle raison. (...) Croire implique, à la différence de *savoir*, des degrés de vraisemblance. (...) La *croissance* est subjective et donc, éminemment personnelle” (Tuțescu, 2005:173).

Modalizatorii care exprimă incertitudinea și posibilitatea indică neangajarea locutorului, anunțarea eventualității unei erori ca urmare a evoluției incontrollable a circumstanțelor, deci a multitudinii de posibilități. Expresia incertitudinii este relaționată cu ideea generală de posibilitate, de adevăr al unui fapt / al unei afirmații în măcar una din lumile posibile, subordonate universului credințelor (idem:17).

Dacă în vorbirea cotidiană modalizatorii epistemici se folosesc în general de către vorbitori pentru a se deculpabiliza față de o posibilă eroare, invocând argumentul ignoranței sau al cunoașterii parțiale, al unei surse care inspiră o încredere îndoielnică, într-un discurs politic, aceștia alcătuiesc o strategie retorică și pot căpăta alte sensuri decât acela de exprimare a posibilității, cum vom vedea în discursurile lui Traian Băsescu. De asemenea, frecvența acestora este determinată nu numai de intenția de responsabilizare sau neimplicare a oratorului, ci și de eventualitatea ca acești modalizatori să-i afecteze *fața* pozitivă, imaginea publică (dat fiind că acesta trebuie să apară înaintea auditoriului sigur de afirmațiile sale, angajat și responsabil). În același timp, o exprimare care ar conține modalizatori exprimând doar certitudinea ar putea părea nerealistă și de asemenea iresponsabilă din perspectiva publicului (un vorbitor care nu anticipează obstacolele, evoluția adversă a circumstanțelor nu este un candidat de încredere sau poate fi etichetat drept demagog).

Chiar dacă următoarea observație se referă la modalizare în discursurile academice (presupus neutre și lipsite de mărci ale subiectivității), strategiile adoptate de oamenii de știință pentru ca lucrările lor să fie acceptate de public se pot aplica și pot fi recunoscute și în discursul politicienilor, cu observația că expresia *modestiei* în cazul acestora este mai degrabă simulată: „These devices help academics gain acceptance for their work by balancing conviction with caution, and by conveying an appropriate disciplinary persona of modesty and assertiveness” (Hyland, 2000:179-180). Chiar dacă oamenii politici nu sunt și oameni de știință, ei sunt considerați sau ar trebui să îndeplinească la modul ideal rolul de specialiști în problemele economice, sociale, administrative ale unei țări, prin urmare se așteaptă de la ei la un discurs pertinent, argumentat.

Adverbul *poate*

Pentru analizarea valorilor pe care le capătă adverbul *poate* în discursurile, comunicatele și interviurile lui Traian Băsescu, menționăm în continuare câteva aspecte morfosintactice și semantice consemnate în Gramatica Limbii Române (volumul I și II) și în articolul *Observații asupra originii și evoluției adverbului modal 'poate'* (R. Zafiu, 2006: 478-490).

Din punct de vedere morfologic, *poate* provine dintr-o formă verbală predicativă transformată în adverb (Zafiu, 2006:478). Față de verbul *a putea* care exprimă modalitatea epistemică, deontică și pseudomodalitatea dinamică, adverbul este doar epistemic (idem:479). Una din diferențele dintre verb și adverb este selecția conjuncției, *să* în cazul verbului și *că* în cazul adverbului (*Gramatica Limbii Române*, vol. I, 2008:594). Adverbele modalizatoare pot să selecteze ambele conjuncții, dar numai cele epistemice sunt urmate de *că*, pe când cele deontice de *să* (ibidem).

Din punct de vedere sintactic, *poate* îndeplinește funcția de predicat sau de complement circumstanțial de mod (*Gramatica Limbii Române*, idem:707), modifică atât o întreagă propoziție (când are funcție de predicat, este situat în fața propoziției modalizate), cât și un element izolabil (idem:703). Ca și alte adverbe modalizatoare, poate fi situat în poziție inițială, mediană și finală, mai puțin frecventă (idem:704), care totuși se regăsește în intervențiile lui Traian Băsescu: „Aș fi încercat să găsec soluții, poate.”¹

Circumstanțialele de modalitate epistemice pot fi integrate prozodic sau pot fi elemente incidente (idem:713), după cum se observă și în cazul adverbului *poate* din intervențiile lui Traian Băsescu: „poate ar fi fost mai bine ca această inițiativă să vină cu doi-trei ani înainte”² (integrat propozițional) și „Aș dori să vă împărtășesc un lucru pe care, poate, nu mulți îl cunosc”³ (element incident).

Din punct de vedere semantico-pragmatic, *poate* aparține modalității epistemice propriu-zise, fiind una din formele de expresie ale incertitudinii. Este un modalizator epistemic non-factiv, prin urmare, o propoziție modalizată de acesta nu este nici adevărată, nici falsă (idem:707). Un fapt enunțat ca posibil are șanse egale de a se îndeplini sau nu, de a fi adevărat sau fals, nereprezentând o trăsătură intrinsecă a lucrurilor, ci o dovadă a limitei cunoașterii umane, care nu poate controla viitorul și care are ca singur instrument de apărare împotriva necunoscutului anticiparea și supoziția: „Concept modal, le *possible* n'est pas en soi une valeur de vérité qui s'opposeraient au vrai ou au faux. Le possible est dans les choses et dans la connaissance que nous en avons, et non pas dans les propositions qui décrivent ces choses” (Tuțescu, 2005:75).

Aceeași relație între necunoașterea realității și a viitorului, pe de o parte, și modalitate, pe de altă parte, este subliniată de M. Perkins în *Modal expressions in English* (1983:6) (apud Ștefănescu 1988:405): „the key concept which underlies modality is the state of lack of knowledge”.

Corpus

Corpusul este alcătuit din 62 de materiale din intervalul 10 martie 2005 – 21 ianuarie 2014, însumând comunicări de natură diferită: 13 discursuri (dintre care unul în campania dinaintea referendumului din 2007), 23 de interviuri, 10 alocuțiuni, 11 declarații de presă, o conferință de presă, 3 dezbateri, o

¹ Comunicat de presă din 16 noiembrie 2012: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14027&_PRID=search

² Comunicat de presă din 7 martie 2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14189&_PRID=search

³ Discursul din 20 ianuarie 2010 la întâlnirea de început de an cu Șefii Misiunilor Diplomatice acreditați la București:

http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=11810&_PRID=search

scrisoare către primul-ministru. Sursa acestor materiale a fost în principal site-ul oficial www.presidency.ro.

Analiza corpusului

Din consultarea acestor documente am putut constata că folosirea adverbului modalizator *poate* este mai puțin frecventă decât a verbului *a putea* care se regăsește în majoritatea documentelor cu diversele sale semnificații modale. De asemenea, există documente în care adverbul *poate* este folosit mai mult de o singură dată, mai ales în cazul interviurilor (6 utilizări maximum în emisiunea *Cafeaua cu sare* de pe 25 decembrie 2006, pe postul Antena 1⁴), fapt explicabil prin caracterul dialogat al acestora (un singur discurs atinge același număr de utilizări, și anume cel din 15 septembrie 2009⁵).

Numărul de utilizări ale adverbului pentru fiecare categorie de comunicare este următorul: celor 13 discursuri le corespund 19 utilizări, celor 23 de interviuri 44 de utilizări, celor 10 alocuțiuni 17 utilizări, celor 11 declarații de presă 19 utilizări, conferinței de presă 1 utilizare, celor 3 dezbateri 5 utilizări, iar scrisorii către primul-ministru 1 utilizare. Media corespunzătoare unui discurs este de 1,46, în timp ce media unui interviu este de 1,91. Totalul numărului de utilizări este 106.

Însumarea comunicărilor cu caracteristici comune (de exemplu, discurs și alocuțiune, pe de o parte, și interviu și dezbatere, pe de altă parte) determină următoarele rezultate: celor 23 de comunicări de tip monolog le corespund 36 de utilizări (cu o medie de 1,56), iar celor 26 de comunicări care implică dialog, dezbatere și spontaneitate în reacția respondentului, 49 de utilizări (cu o medie de 1,88). În urma acestor rezultate, deducem că într-o comunicare dialogată se folosește mai des acest adverb epistemic⁶.

Dacă într-un discurs vorbitorul nu este *deviat* de la cursul ideilor sale (nu întotdeauna exprimate în mod spontan, ci rod al unei premeditări), într-un interviu, raționamentul și mai ales expunerea acestuia sunt deturnate de întrebările moderatorului care vizează în mod continuu o nouă problematică. Prin urmare, atitudinile persoanei interviuate pot fluctua în funcție de întrebări, de temele propuse de realizatorul unei emisiuni. Spontaneitatea la care obligă un interviu, derivată din necunoașterea întrebărilor, implică și manifestarea ignoranței în limbaj prin adverbele de incertitudine care, așa cum am văzut mai înainte, reprezintă o limită a cunoașterii umane. În cazul concret al

⁴ http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8307&_PRID=search

⁵ http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=11409&_PRID=ag

⁶ Precizăm că în această analiză am inclus doar utilizările adverbului *poate* din intervențiile lui Traian Băsescu, și nu și pe cele ale moderatorilor, jurnaliștilor sau publicului.

adverbului *poate*, acesta este mai puțin frecvent în discursuri unde, în general, oratorul urmărește să exprime certitudine și responsabilizare față de afirmațiile făcute, și mai frecvent în interviuri, unde omul politic se află permanent în gardă pentru a-și apăra imaginea publică și pentru a nu face declarații ce se vor dovedi mai târziu nefondate sau periclitante. Așadar, acest adverb al incertitudinii (deși valențele sale sunt mult mai vaste, după cum vom vedea) este instrumentul oamenilor politici pentru a-și manifesta rezerva și pentru a se pune a adăpost de acuzații de iresponsabilitate.

Funcții semantico-pragmatice ale adverbului poate în discursurile lui Traian Băsescu

În intervențiile președintelui, prin *poate* se exprimă mai mult decât rezerva președintelui față de o anumită afirmație, referirile președintelui încadrându-se în următoarele situații tipice:

- anticiparea observațiilor, criticilor aduse de public, fie acesta neutru, favorabil sau ostil
- ironia îndreptată spre adversari, acordându-le o concesie aparentă
- inferența general acceptată, avansarea unor idei pentru care doar aparent se cere acordul ascultătorilor, acestea fiind unanim acceptate, întrucât vizează drepturile cetățenilor și valorile comunității;
- umanizarea președintelui, evidențierea aspectelor pozitive și estomparea celor negative
- atenuarea unor sugestii, judecăți de valoare, structuri deontice
- comunicarea unor adevăruri al căror intermediar este președintele atunci când *poate* este asociat cu ideea de explicație,.

Adverbul *poate* are rolul de a diminua eventualul impact negativ al ironiilor, indicațiilor, dar și al supozițiilor care ar putea leza o anumită categorie socială:

„Acest lucru trebuie să rămână doar o țară, **poate**, care a avut valabilitate în generațiile mai vârstice, dar nu poate fi o caracteristică a generației voastre”⁷.

Totuși, este de remarcat faptul că anumite exemple din corpus reprezintă situații neutre, neîncadrabile în categoriile de mai sus, prin care vorbitorul atrage atenția asupra faptului că informația pe care o deține și pe care o emite este incertă și insuficientă, deci previne auditoriul asupra posibilității ca afirmația sa să nu fie satisfăcătoare cantitativ și calitativ, din perspectiva maximelor

⁷ Întâlnirea președintelui Traian Băsescu cu reprezentanții Consiliului Copiilor „SPUNE”, 1 iunie 2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8815&_PRID=search

conversaționale ale lui Grice (1975:47). Tot la fel, anumite exemple pot fi încadrabile în două sau mai multe categorii.

Anticiparea

Adverbul *poate* introduce anticiparea conjecturii ascultătorilor, în general diferită de opinia sau de realitatea intențiilor declarate de președinte. Modalizatorul are caracter preventiv întrucât vorbitorul însuși face o conjectură demonstrată sau nu de realitate. Anticiparea opiniei celorlalți reprezintă un atu pentru un orator, întrucât, cunoscându-le, știe prin ce argumente să le respingă, intenție care este adesea introdusă în discursuri, interviuri, declarații prin conjuncția adversativă *dar*, presupunând un argument mai puternic decât cel pronunțat anterior, deci un argument mai important decât conjectura ascultătorilor:

„**Poate** că astăzi ar mai fi de dat o explicație din partea președintelui către Armata română. În zi de sărbătoare, am acceptat doar două avansări, nu pentru că nu ar fi fost și alți ofițeri care ar fi fost îndreptățiți la avansări, dar a fost intenția mea ca prin cele două avansări (...) să restabilesc greutatea gradului de general în Armata română.”⁸

Anticiparea opiniei celorlalți conferă unei structuri de tip monolog un caracter aparent dialogat, prin care ascultătorii au ocazia să se exprime, chiar în mod indirect, prin persoana președintelui, mai ales atunci când nu este vorba despre adversari. Chiar și în aceste situații, anticiparea poate fi urmată de contrazicere:

„**Poate** vă așteptați la un discurs în favoarea unuia sau altuia dintre candidați. Nu pentru asta am venit aici, opțiunile mele sunt cunoscute, așa că am venit să vedem dacă în continuare avem puncte comune care să ne facă parteneri pentru viitor sau nu.”⁹

Tot în aceste construcții cu semnificație anticipativă este evidentă opoziția între percepția politicianilor adversari și intenția declarată a președintelui de a apăra drepturile cetățenilor, manifestare menită să atragă simpatia electoratului:

„**Poate că** pentru mulți politicieni sau oameni de afaceri, care aveau probleme cu instituțiile statului, nu am fost Președintele pe

⁸ Alocuțiunea din 1 decembrie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6847&_PRID=search

⁹ Discurs la Convenția PDL din 23 martie 2013: http://www.politicaromaneasca.ro/live_text_basescu_la_conventia_pdl_sa_gasiti_solutia_corecta-13636

care și l-au dorit. Dar în fiecare moment al mandatului meu m-am gândit ce Președinte își doresc românii.”¹⁰.

Ironia

Adverbul *poate* introduce o altă versiune asupra motivației comportamentului reprobabil sau îndoielnic al adversarilor politici, și anume, în loc de o atitudine critică sau de reproș care ar corespunde, totodată, perspectivei cetățenilor, oratorul găsește circumstanțe atenuante. Ironia constă în diferența dintre realitate și afirmația vorbitorului, atâta timp cât și vorbitorul, și ascultătorii sunt conștienți de această discrepanță. Ironia este profund contextuală: dacă ascultătorii nu ar cunoaște realitatea și nu ar putea să decripteze corect intențiile vorbitorului, ironia nu ar mai exista sau ar fi considerată o minciună sau o dovadă de ignoranță și naivitate. Deși atât minciuna cât și ironia se caracterizează prin lipsa de sinceritate a vorbitorului, acestea se diferențiază prin intenție: ironistul este manifest întrucât își propune, de fapt, să atragă atenția asupra realității, pe când mincinosul urmărește să convingă, să treacă neobservat și să ascundă realitatea în propriul beneficiu (Haverkate, 2004:57).

Folosirea modalizatorului *poate* creează sau sporește efectul ironic: prin acest adverb, oratorul mimează bunăvoința, înțelegerea față de adversari, lipsa acestuia ar putea face mai dificil decriptabilă ironia:

„Nu sunt trădători, doar au pierdut contactul cu poporul care i-a trimis în Parlament. Cei 322... **poate că** printre ei mulți nu știu de ce au votat așa. Așa le-au cerut șefii lor!”¹¹

„Dan Diaconescu: De ce spun toți că sunteți un dictator?

Traian Băsescu: Habar n-am de ce au făcut-o, **poate** că li s-a părut că e de bon ton.”¹².

Sensul ironiei poate fi dezambiguizat în context de vorbitorul însuși, circumstanța atenuantă fiind în acest caz urmată de o acuză sau de solicitarea unei explicații. Astfel, efectul retoric este potențat de diferența între aparența de înțelegere și concesiune, pe de o parte, și fermitatea responsabilizării, pe de alta:

¹⁰ Discursul din 15 septembrie 2009: http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=11409&_PRID=ag

¹¹ Discurs de campanie înaintea referendumului, 22 aprilie 2007: <https://www.youtube.com/watch?v=r4Sg-M0-RGs>

¹² Emisiune transmisă de postul OTV pe 30 noiembrie 2009: <http://www.ziuconstanta.ro/stiri/extra/senzational-traian-basescu-la-otv-transcriere-44412-268249.html>

„**Poate că**, la dezordinea care era atunci, la falsurile care erau atunci, forțe străine, știu eu, se justifica scoaterea armatei în stradă, pentru descurajarea nu știu a cui, dar să presupunem că acei oameni care au luat decizia considerau că zecile, sutele de mii de români sunt niște forțe străine. **Poate** așa au văzut ei, în noaptea aia! De ce au scos armata, cu muniție de război? Să tragă în cine? Chiar au crezut că sutele alea de mii de oameni din București, oamenii de la baricadă erau teroriști?”¹³.

Inferența general acceptată

Adverbul *poate* aparține modalității epistemice propriu-zise și este utilizat pentru a introduce deducții personale care trebuie supuse acceptării publicului sau informații noi, ținând de planul virtual. În opinia lui White, lipsa modalizatorului indică faptul că o afirmație este unanim acceptată: „the bare assertion is usually associated with consensual ‘knowledge’, versions-of-events which are seen as ‘fact’ – that is to say, with propositions held to be unproblematic and generally ‘known’ or ‘accepted’” (idem:263).

Întrucât este vorba de o opinie personală, vorbitorii utilizează acest modalizator preventiv, nu atât pentru a se arăta rezervați față de propria afirmație, ci pentru a capta bunăvoința și a evita respingerea totală, în cazul în care ascultătorii nu împărtășesc aceeași concepție.

În discursurile lui Traian Băsescu, acest adverb introduce inferențe, opinii personale în aparență, prin care oratorul solicită aprobarea, acordul publicului, când, în realitate, acestea se bucură, cel mai adesea, de acordul cetățenilor. Modalizarea ar putea părea inutilă, însă efectul retoric este multiplu: pe de o parte, vorbitorul, aflat într-o poziție de autoritate, solicită aprobarea, bunăvoința cetățenilor, mimează, așadar, modestia, și, în același timp, arată ascultătorilor că președintele are aceleași țeluri ca și ei, se erijează în apărător al drepturilor lor, acordându-le prioritate înaintea unor instituții mai importante:

„Doamnă, **poate** e mai puțin important că așteaptă Comisia Europeană. În primul rând, așteaptă românii...”¹⁴.

Adverbul *poate* introduce adevăruri incontestabile, cum ar fi obligația ca membrii unei organizații să beneficieze de drepturi egale, după ce întreg contextul enumeră calitățile și aprecierea de care se bucură:

¹³ Alocuțiune la dezbaterile științifice naționale cu tema „Revizuirea Constituției: necesitate, oportunitate, obiective posibile”, 7 martie 2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14189&_PRID=search

¹⁴ Emisiunea *Ediție specială*, TVR 1, 11 octombrie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6690&_PRID=search

„Da, secretarul de stat era acolo, doamna Condoleezza Rice, președintele Statelor Unite a fost de acord cu includerea pe prima prioritate a României, ca un semn de respect pentru ceea ce militarii noștri fac împreună cu militarii americani în toate zonele importante din lume, și cred că este un lucru la care **poate** avem dreptul.”¹⁵.

Poate precede nu numai inferențe orientate spre viitor, spre valori pozitive, ci și spre trecut și aspecte negative vizând întreaga societate românească, dar care nu se manifestă ca acuze împotriva cetățenilor simpli, ci asupra unui concept generalizant, *societatea*, care poate îngloba și persoane în funcții de autoritate:

„Cu certitudine, una din marile probleme ale societății românești a fost că nu a avut forță, nu a avut, **poate**, nici dorință și nu a avut nici capacitatea ca o dată cu revoluția să termine total cu vechiul sistem.”¹⁶.

Relaționată cu utilizarea lui *poate* pentru inferențele general acceptate este introducerea momentului solemn, prin care se solicită acceptul auditoriului la validarea lui, deși acceptarea este neîndoielnică, dat fiind că în majoritatea cazurilor este vorba despre momente aniversare, importante în conștiința publică:

„**Poate** un lucru important, înainte de a vă spune câteva cuvinte, este să încep prin a spune La mulți ani acelora care au numele, bărbați și femei, legat de Sfântul Gheorghe.”¹⁷.

Această felicitare nu este pur ocazională, ea este un pretext pentru a invoca sau evoca ajutorul divin și pentru a face trimitere la figura legendară a Sfântului Gheorghe care înfrânge balaurul; prin urmare, profilul oratorului se suprapune peste conturul eroului, salvatorului, iar persoana I plural îi include în acest tipar și pe ascultători, solicitându-le astfel implicarea, participarea:

„Măine Sfântul Gheorghe va da și semnalul începerii campaniei pentru referendum. Oare avem de învins un balaur? Eu cred că da!”¹⁸

¹⁵ Emisiunea *Nașul*, 10 martie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6036&_PRID=search

¹⁶ Emisiunea *Nașul*, 10 martie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6036&_PRID=search

¹⁷ Discurs campanie referendum 22 aprilie 2007: <https://www.youtube.com/watch?v=r4Sg-M0-RGs>

¹⁸ Ibidem.

Umanizarea președintelui

Adverbul *poate* introduce referiri mai mult sau mai puțin directe la condiția umană a președintelui, care cuprinde, la rândul său, două ipostaze: omul obișnuit și omul superior.

În prima, președintele se prezintă pe sine însuși ca pe o persoană simplă, un egal al tuturor cetățenilor, mai ales prin detalii care țin de viața cotidiană sau de viața în familie, de amintirile sale din tinerețe sau copilărie. S-ar putea considera că aceste amănunte știrbesc autoritatea unui președinte, făcând prea multe trimiteri la *fața negativă*, personală, inaccesibilă în mod obișnuit societății, dar pe care oratorul alege să o accesibilizeze, tocmai pentru a se apropia de public și a-i câștiga încrederea: o formă de manifestare a puterii este manifestarea unui comportament natural, fără ascunzișuri sau temeri de interpretări nefavorabile sau agresiuni din partea publicului. În calitatea sa de om obișnuit, președintele se autoevaluează și admite că este supus greșelilor, pe care este dispus să le recunoască, fără să treacă sub tăcere și motivele acțiunilor sale. Prin urmare, circumstanțele atenuante invocate în ironie pentru a-i ridiculiza pe adversarii politici, în cazul prezentării propriilor greșeli solicită o concesie, o atitudine înțelegătoare reală din partea cetățenilor. Președintele face apel la umanitatea celorlalți pentru a-i înțelege condiția umană:

Am impulsionat instituțiile statului să își facă datoria, pentru că românii vor instituții în care să aibă încredere. **Poate** am făcut și greșeli. Nu ascund acest lucru. *Dar* întotdeauna am acționat cum am crezut că este mai bine pentru oameni. Pentru milioanele de români care și-au dorit un Președinte implicat, un Președinte jucător, nu unul spectator. Doar românii pot judeca ce am făcut și ce nu am făcut bine. Este adevărat că, de multe ori, fiind prea aproape de evenimente, nu mai realizăm cât de mult s-a schimbat România în acești ani¹⁹.

Dacă într-o propoziție fără modalizator recunoașterea greșelii este evidentă, prezența acestuia arată că, din perspectiva oratorului, posibilitățile de a fi greșit sau nu sunt echivalente. Totuși, este de remarcat faptul că verbul *a greși* la un timp trecut diminuează caracterul de incertitudine, întrucât face trimitere la o acțiune ce poate fi probată, dar tocmai posibilitatea de demonstrare îl absolvă de vina invocată.

Eventualitatea unor greșeli este compensată de argumente prezentate ca certe, introduse prin conjuncția adversativă *dar* fără modalizator, dar și de

¹⁹ Discurs din 15 septembrie 2009: http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=11409&_PRID=ag

afirmația din final, aparent neutră, precedată de modalizatorul epistemic *este adevărat*, în care președintele face aluzie la evoluția României din timpul mandatului său, dar și la „erodarea” imaginii sale de președinte (Ionescu-Ruxăndoiu, 2011:209), care face ca nu întotdeauna să-i fie recunoscute meritele. Prin urmare, propoziția modalizată de adverbul *poate* este mai slabă la nivel informativ decât propoziția introdusă prin conjuncția *dar*, așadar și greșeala este pusă la îndoială.

Admiterea greșelii în cazul unui politician este destinată să atragă simpatia publicului, întrucât acesta se prezintă ca o persoană sinceră și responsabilă.

În același discurs, eventualitatea imaginii negative din perspectiva adversarilor este compensată de argumentul mai puternic al solidarității președintelui cu cetățenii, introdus tot prin conjuncția *dar*:

„**Poate** că pentru mulți politicieni sau oameni de afaceri, care aveau probleme cu instituțiile statului, nu am fost Președintele pe care și l-au dorit. *Dar* în fiecare moment al mandatului meu m-am gândit ce Președinte își doresc românii”²⁰.

În a doua ipostază, președintele se prezintă ca persoana cea mai informată în stat, asupra căreia apasă o mare responsabilitate ce îl obligă să aibă uneori o atitudine mai serioasă decât ar vrea cetățenii, contrastând cu fostul președinte, mereu zâmbitor, Ion Iliescu. Totodată, manifestarea superiorității este mascată de aparenta modestie: președintele se detașează de propria imagine, folosind persoana a II-a singular:

„**Poate** că uneori încruntarea, aciditatea nu vine din nici o morgă, și asta vă asigur. Dar simți că te apasă răspunderea a ceea ce urmează să se întâmple. Mai ales că ai șansa să fii cel mai informat român – repet, cel mai informat român – și, în condițiile astea, sigur, sunt momente în care nu-ți place deloc ce primești ca informație.”²¹”

Responsabilitatea este prezentată ca un lung exercițiu, deprins dinainte de a îndeplini funcția de președinte, de pe vremea când era comandant de navă, un alt element umanizant:

„Poporul român poate să atingă acest scop și îl va atinge. Acesta este modul meu de a vedea lucrurile, **poate** că este legat de profesia

²⁰ Ibidem.

²¹ Emisiunea *Nașul*, B1 TV, 10 martie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6036&_PRID=search

mea. Eu am fost comandant de navă, iar o navă trebuie să ajungă la momentul stabilit în portul de destinație.”²²

Tot în această categorie a omului superior se încadrează și calitatea de președinte percepută ca destin, deci ca *dat*, ca misiune, chiar divină:

„**Poate** că este și destinul câte unui om politic, știu eu. Eu cred că există ceva deasupra fiecăruia, chiar dacă, așa cum spuneam în campanie, nu am avut biserică pe vapor, dar cred că fiecare avem un destin. Însă eu cred că aici trebuie să discutăm de destinul României și nu de al meu.”²³

Invocarea destinului de președinte este uneori pretext de victimizare, dar și de eroizare, solicitând astfel concesiile și sprijinul cetățenilor:

„Realizator: Nu ați rămas cam singur pe plan politic?
Traian Băsescu: N-aș spune că sunt singur, **poate** că e soarta președinților. Construcția constituțională ...”²⁴

Atenuare

În calitatea sa de modalizator epistemic, adverbul *poate* funcționează de asemenea ca atenuator înaintea unor construcții deontice sau a altor structuri prin care se sugerează îndeplinirea unei acțiuni:

„Trebuie să recunoaștem că nu avem angajată o firmă de lobby.
Poate că va trebui să gândim în viitor la așa ceva, mai ales atunci când este vorba de parcurgerea procesului de obținere a vizelor de acces în SUA pentru cetățenii români.”²⁵

De asemenea, modalizatorul poate să precedă o structură care nu conține verbe deontice sau la modul imperativ, dar care să determine la îndeplinirea unei acțiuni, mai ales prin sensibilizarea auditoriului:

„**Poate că** în câteva zile 22 milioane de români vom purta această brățară pe care scrie „Învinge apele!”. Ar fi, probabil, prima

²² Interviu acordat în 6 iulie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6452&_PRID=search

²³ Ibidem.

²⁴ Emisiunea *Prim plan*, TVR 1, 28 noiembrie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6834&_PRID=search

²⁵ Interviu acordat postului TVR 1, 28 iulie 2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7865&_PRID=search

manifestare globală a unei națiuni de solidarizare cu necazul celor 40.000 – 50.000 de oameni grav afectați de inundații”²⁶.

Președintele ca mediator al informației

Adverbul *poate* se folosește de asemenea în contexte incluzând verbe *dicendi*; în calitatea declarată de „cel mai informat om al statului”, Traian Băsescu manifestă în discursurile sale intenția de a accesibiliza informația față de ascultători, vizând astfel sprijinul populației, dar sugerând totodată și un control asupra ei, cum se poate deduce din exemplul următor. Oratorul declară că transmite o parte dintr-o informație destinată a rămâne secretă, făcând astfel o concesie cetățenilor și încălcând, aparent, regula confidențialității la nivel înalt. Pe de altă parte însă, este de remarcat că informația prezentată nu are în realitate caracter secret și dezvăluirea ei nu este periclitantă, pentru că, de fapt, este cenzurată chiar de președinte. Și în acest caz, *poate* precede o structură deontică, sugerând posibilitatea de a încălca regula confidențialității în anumite limite:

„Am avut astăzi o discuție cu domnul ministru Fini – **poate** că ceea ce am discutat, parte din ce am discutat, trebuie să fie făcut public – și eu v-aș spune că este unul din puținii demnitari, din puținii politicieni reprezentând state membre ale Uniunii Europene, care a ținut să mulțumească pentru contribuția deosebită pe care cei peste 250 de mii de români care lucrează în Italia și-o aduc la evoluția economiei”²⁷.

Concluzii

Adverbul *poate* în discursurile lui Traian Băsescu nu se limitează la expresia incertitudinii, ci vizează o serie de situații care pot fi grupate în câteva categorii principale: anticiparea, ironia, inferența general acceptată, umanizarea, atenuarea unor structuri deontice, intermedierea informației de către președinte.

Aceste categorii se pot prezenta drept prea generale sau prea limitative: nu este obligatoriu ca o utilizare a adverbului *poate* să corespundă unei singure circumstanțe, motiv pentru care nu am recurs la o contabilizare a criteriilor menționate. Totuși, din materialele cercetate, am putut deduce că adverbul este folosit cel mai frecvent atunci când introduce o inferență supusă, în aparență, acceptării publicului, și în cazul contextelor în care Traian Băsescu se prezintă ca președinte și om.

²⁶ Discurs din 27 septembrie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7595&_PRID=search

²⁷ Discurs 9 iunie 2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7580&_PRID=search

O trăsătură comună a acestor categorii este folosirea modalizatorului *poate* cu funcție de atenuator: al unei inferențe eronate - în cazul anticipării, al unei acuzații directe – în cazul ironiei, al unei idei care ar putea fi respinsă, deși este împărtășită de majoritatea cetățenilor, al condiției de om, supus greșelilor pe care înțelege să și le argumenteze, al prescripțiilor care ar putea fi interpretate ca o exhibare a autorității, al condiției privilegiate (și criticate) de mediator al informației.

SURSE

Alocuțiuni evenimente:

12.03.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6040&_PRID=search
6.05.2005 : http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6238&_PRID=search
01.12.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6847&_PRID=search
05.06.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7614&_PRID=search
07.03.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14189&_PRID=search
12.03.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14198&_PRID=search
10.06.2013: <http://presidency.ro/index.php?off=1680>
15.08.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14467&_PRID=search
07.11.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14634&_PRID=search
21.01.2014: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14774&_PRID=search

Conferințe de presă

06.06.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6331&_PRID=search

Declarații de presă:

22.05.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6270&_PRID=search
05.10.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=9354&_PRID=search
6.07.2012: http://www.presidency.ro/index?_RID=det&tb=date&id=13829&_PRID=ag
16.11.2012: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14027&_PRID=search
07.10.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14565&_PRID=search
02.12.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14685&_PRID=search
05.12.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14697&_PRID=search
09.12.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14705&_PRID=search
20.12.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14735&_PRID=search
14.02.2014: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14759&_PRID=search
31.01.2014: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14798&_PRID=search

Dezbateri

14.06.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7587&_PRID=search
25.01.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7052&_PRID=search
01.06.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8815&_PRID=search

Discurs Campanie Referendum:

22.04.2007: <https://www.youtube.com/watch?v=r4Sg-M0-RGs>

Discursuri:

09.06.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7580&_PRID=search

27.09.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7595&_PRID=search

13.10.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8666&_PRID=search

21.11.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8674&_PRID=search

07.12.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8462&_PRID=search

18.12.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8288&_PRID=search

15.09.2009: http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=11409&_PRID=ag

21.12.2009: http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=11766&_PRID=ag

11.01.2010: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=11787&_PRID=search

20.01.2010: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=11810&_PRID=search

23.03.2013: http://www.politicaromaneasca.ro/live_text_basescu_la_conventia_pdl_sa_gasiti_solutia_corecta-13636

16.09.2013: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=14523&_PRID=search

Interviuri:

10.03.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6036&_PRID=search

04.04.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6136&_PRID=search

07.06.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6334&_PRID=search

20.06.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6384&_PRID=search

06.07.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6452&_PRID=search

11.10.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6690&_PRID=search

28.11.2005: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=6834&_PRID=search

20.02.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7099&_PRID=search

03.04.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7321&_PRID=search

05.04.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7340&_PRID=search

16.04.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7371&_PRID=search

31.05.2006: <http://presidency.ro/index.php?off=15>

28.07.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=7865&_PRID=search

02.10.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8010&_PRID=search

30.10.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8100&_PRID=search

19.12.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8297&_PRID=search

25.12.2006: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8307&_PRID=search

22.01.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8422&_PRID=search

13.04.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8680&_PRID=search

03.07.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8934&_PRID=search

05.11.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=9273&_PRID=search

22.11.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=9362&_PRID=search

30.10.2009: <http://www.ziuconstanta.ro/stiri/extra/senzational-traian-basescu-la-otv-transcriere-44412-268249.html>

Scrisori către primul ministru

10.07.2007: http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=8987&_PRID=search

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, 2008, *Gramatica Limbii Române*, vol I, București, Editura Academiei Române.
- Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, 2008, *Gramatica Limbii Române*, vol II, București, Editura Academiei Române.
- Croitoru, Elena, 2002, *Mood and Modality*, Iași, Institutul European.
- Haverkate, Henk (2004: 55-65): „El análisis de la cortesía comunicativa: categorización pragmalingüística de la cultura española” în Bravo, Diana și Antonio Briz (eds.), *Pragmática sociocultural: estudios sobre el discurso de cortesía en español*, Barcelona, Ariel.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2009, „Perspectivă și modalizare în discursul politic – studiu de caz”, în Zafiu, Rodica, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (eds.), *Limba română: teme actuale - Actele celui de-al 8-lea colocviu al Catedrei de Limba Română, București 5-6 decembrie, 2008*, București, Editura Universității din București, p. 271-277.
- Grice, Paul, 1975, „Logic and conversation”, în Cole et al (ed.), *Syntax and semantics*, nr. 3, Amsterdam, Elsevier Science, p. 41-58.
- Hyland, K., 2000, Hedges, „Boosters and lexical invisibility: noticing modifiers in academic texts”, în *Language Awareness* nr. 9 (4), p. 179-197.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2011, „Identitate și imagine în dezbaterea electorală”, în *Studii de lingvistică – Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrânceanu*, editori Nedelcu, Isabela, Alexandru Nicolae, Alice Toma, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, p. 207-213.
- Papafragou, Anna, 2000, *Modality: issues in the semantics-pragmatics*, Amsterdam, Elsevier.
- Searle, John, 1975, „Indirect Speech Acts”, în: Cole, Peter, Jerry L. Morgan, (eds.), *Syntax and Semantics*, Vol. 3, Speech Act. New York, Academic Press, p. 59-82.
- Smith, Carlota, 2003, *Modes of discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Ștefănescu, Ioana, 1988, *English Morphology*, București, Tipografia Universității din București, Facultatea de Filologie, Catedra de Limbi Germanice.
- Tușescu, Mariana, 2005, *L'auxiliation de modalité – dix auxi-verbs modaux*, București, Editura Universității din București.
- Vázquez, Ignacio și Diana Giner, 2008, „Beyond Mood and Modality: Epistemic Modality Markers. as Hedges in Research Articles. A Cross-Disciplinary Study” în *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, nr. 21, Universidad de Alicante, p.: 171-190.

- White, P. R. R., 2003, „Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance”, în *Text: Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 23 (2), Walter de Gruyter, p. 259–284.
- Zafiu, Rodica, 2002, „‘Evidențialitatea’ în limba română actuală”, în Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, București, Editura Universității din București, p.127-144.
- Zafiu, Rodica, 2006, „Observații asupra originii și evoluției adverbului modal *poate*”, în Sala, Marius (coord.), *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*, București, Editura Academiei Române, p.478-490.

Mioara Adelina ANGHELUȚĂ
Universitatea din București